

ב. לעומת זאת, אם שהביאה את ילדה הקטן (או ילד של אחרים) בן שלש שנים לחנות, והילד הלך מעצמו לדוכן הממתקים והזויק למוצרים הנמצאים שם או אכל מהם, האם פטורה בדיני אדם על נזיק

מקורות

אם התבואה הייתה מונחת ברשות הרבים — פטור המעמיד מלשלם על נזיקי הבהמה, כי התורה פטרה את בעלי הבהמה כשהבהמתם הזיקה ע"י שון והגל ברה"ר, וע"ש.

אמנם דעת הרשב"א שם, וכך נקטו רוב הראשונים לדינא, שהמעמיד חייב מדין אדם המזיק, כי הבהמה נחשבת כחיצו וכידו הארוכה של האדם שהעמידה על התבואה, ולכן דינו של המעמיד הוא כאדם המזיק שהזיק בידיו. בדברי הרשב"א נקטו לדינא השו"ע חו"מ (סי' שצג, א) והרמ"א שבארנו שם את דעת המחבר כמבואר שם גם בסמ"ע (ס"ק ח) ובבואור הגר"א (ס"ק ז) וע"ש. ועיין גם בחו"א ב"ק (סי' א ס"ק ז) מהו המגר של "מעמיד".

והוא הדין בנידון השאלה דנן, לגבי העמדת ילד בן שלש ליד דוכן ממתקים או משחקים וכיוצא בזה. מכיון שילד כהגל פועל על פי רצונותיו בלבד, ויודע שדרכם של ילדים קטנים כשרואים ממתקים לקחת אותם לעצמם, ובגיל זה לא קיים לגביהם המושג של מותר או אסור, כי אין הילד מבין מהי הבעיה בזה שהממתקים שייכים לאדם אחר, לפיכך אין באזהרת אמו שלא יקח את הממתקים או המשחקים כל מניעה שתעכב בעדו מלקחת אותם לעצמו או לשחק בהם וכדו'. נמצא שאין הכדל לדינא בין העמדת הבהמה על גבי התבואה של חבירו לבין הנחת ילד דוכן ממתקים, המניעים של שניהם לקחת את המאכל לעצמם נובעים מרצונות והתפיס זהים מבלי שהשכל יעכב בעדם. לפיכך, גם המעמיד ילד ליד דוכן ממתקים או משחקים נחשב כאדם המזיק ע"י חיצו, ולכן חייב המעמיד לשלם על נזיק הילד אף אם הילד שהעמיד אינו בנן.

נוסף עוד, שישנו חילוק מהותי בין מעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו שהמעמיד חייב על מעשיו מדין אדם המזיק לדעת הרשב"א, לבין נותן סם המות לפני בהמת חבירו, ששם למרות שידע שהבהמה היא האכל זאת, מי"מ דינו כגרמא שפטור בדיני אדם. החילוק הוא, שבנידון של מעמיד עשה האדם מעשה בהמה שגורם לה להזיק במקום שהמעמידה, ולכן נחשבת הבהמה כידו הארוכה. משא"כ בנותן סם המות וכו', שם הבהמה שהיא המזיק עשתה לעצמה את מעשה הזיק, והאדם לא עשה כמזיק שום מעשה, אלא רק גרם ואיפשר לה שתוכל להזיק לעצמה, לכן מניח הסם נחשב כמזיק בגרמא בלבד, ועיין תוס' (נו:): ד"ה המעמיד.

סימן פה

חייבי אדם לשלם עכו"ר נזיק בנה שהלך עמה למכונת

שאלה

אם הלכה לקנות בסופרמרקט השכונתי עם בנה בן השלש, כשנכנסו לחנות החל הילד להפריע לאם בקניותיה. לכן, לקחה האם את ילדה, העמידה אותו ליד מדפי הסוכריות ושאר דברי מתקה, הזזהירה אותו שרק יסתכל על הממתקים אך לא יקח מהם דבר, והלכה להשלים את קניותיה בחנות.

כשסיימה האם את קניותיה ובאה לקחת את ילדה, התברר לה שהילד אכל וחזק באופנים שונים לחפיסות השוקולד הדסוכריות שהיו שם. הנוק הסתכם ב-50 ש"ח.

האם האם חייבת לשלם על כך, או שהיא פטורה מלשלם שהרי ילדה הקטן הוא שהזיק, ובפרט שהיא הזזהירה אותו שלא להזיק?

תשובה

א. אם או כל אדם מבוגר שלקח ילד קטן בגיל שאין לו דעת לציות למה שאומרים לו, כמו בגיל שנתיים-שלוש, (בגיל זה — למרות שהילד מבין, הוא עושה מה שהוא רוצה), העמידה אותו ליד דוכן של דברי מתקה, משחקים וכיוצא בזה, והילד אכל או הזיק למוצרים שהיו על הדוכן שלידו — מי שהעמידו חייב לשלם גם בדיני אדם על הנוק שגורם הילד הנ"ל:

מקורות

1. מבואר בגמ' ב"ק (נו:), שאם העמיד אדם את בהמת חבירו על תבואת אדם אחר, והבהמה אכלה את התבואה, חייב מעמיד הבהמה לשלם עבור נזיקה, למרות שהבהמה איננה שלו. והנה, לדעת התוס' שם בד"ה המעמיד בהמה וכו', מתחייב המעמיד מדין שון והגל של בהמה שהזיקה, מכיון שהוא העמיד את הבהמה באופן שהיא בודאי תלך ותזיק נזק מסוים, הרי הוא נחשב בעל הבהמה לגבי נזק זה. לפיכך,

ילדה, אולם היא חייבת על כך בדיני שמים. לפיכך, ראוי לה לשלם כדי לדפטר מהחייב שיש עליה בדיני שמים?

מקורות

כמו כן, אינו דומה נתן סם המוות לפני בהמת חבירו שפטור, למקרה הדבר אצל האיש, שהמקרה חייב בדיני אדם כמבואר בתוס' (נו:) ד"ה אלימא. והחילוק הוא, שבמקרה הדבר אצל האיש, שם הנידון הוא לגבי הדבר שקרבו שהמקרה שנחשב כעושה מעשה היזק בחפץ שקרבו לאיש, ולפי"ז הי"ז בנידון דגן, אם היה הנידון ביחס לסם שהניח לפני הבהמה (אם חסם היה שייך לאדם אחר והוא תובע את דמי חסם). אה"נ מניח סם היה חייב לשלם עליו גם בדיני אדם. אולם הגמ' מדברת כשהסם הוא שלי והנידון הוא הבהמה שמתה בגלל אכילת הסם, וביחס לבהמה, מכיון שלא עשה בה מניח הסם שום מעשה היזק, לכן דינו כלפייה רק כמזיק בגרמא ופטור עליה בדיני אדם.

2. אמנם אם האם הכניסה את ילדה הקטן לחנות, ובחנות הלך הילד מעצמו למדפים ואכל או הזיק למאכלים שהונחו שם, בנידון זה אין האם נחשבת כ"מעמיד", כי הילד הלך מעצמו למדפים. אלא הדבר דומה לפורץ גדר בפני בהמת חבירו, שמבואר בב"ק (נד:) שפורץ הגדר חייב בדיני שמים מדין "גרמא" על נזקי הבהמה, כי מחמת מעשהו יכלה הבהמה לעזוב את הרפת וללכת לשרד חבירו ולהזיק שם, והוא הדין וכל שכן בנידון דגן, שבהכנסת ילד קטן שאינו בר דעת לחנות בלי שמירה, קרוב לודאי שיגרם נזק מחמתו. לפיכך מכניס הילד חייב בדיני שמים מדין "גרמא" על נזקי הילד הני"ל, ואפילו אם הילד אינו בנו.

לעומת זאת, אם ילד נכנס מעצמו לחנות והזיק שם - פטורים החורים אפילו בדיני שמים מלשלם לבעל החנות על נזקי ילדם, כי בנידון דגן אין על ההורים כל מחוייבות של שמירה על ילדם. שכן במקרה זה נותר הדין של נזקי הקטן המבואר במשנה ב"ק (פו:) שהוא פטור על מעשיו, וגם הוריו פטורים על כך.

אמנם עיין ברמ"א אור"ח (סי' שמג) שכתב שראוי לקטן שעבר עבירה בילדותו שיעשה תשובה על כך כשיגדל. ומבואר שם בט"ז (ט"ק ב) וכמש"ב (ט"ק ט) וכשער הצי"ן שם, שראוי לקטן כשיגדל לשלם לפנים משורת הדין עבור מה שהזיק בילדותו. לפיכך, מאחר ובדרך כלל כשהילד יגדל הוא לא יזכור מה שעשה בילדותו, לכן הרבה הורים נוהגים לשלם לניזק לפנים משורת הדין עבור הנזק שעשה ילדם.

#2 מס' בבא מציעא לו. - אתמר, שומר שמסר לשומר. רב אמר: פטור, ורבי יוחנן אמר: חייב. אמר אביי: לטעמיה דרב לא מבעיא שומר חנם שמסר לשומר שכר, דעלווי עלייה לשמירתו. אלא אפילו שומר שכר שמסר לשומר חנם, דגרועי גרעה לשמירתו - פטור. מאי טעמא - דהא מסרה לבן דעת. ולטעמיה דרבי יוחנן, לא מבעיא שומר שכר שמסר לשומר חנם דגרועי גרעה לשמירתו, אלא אפילו שומר חנם שמסר לשומר שכר, דעלווי עלייה לשמירתו - חייב. דאמר ליה: אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר... אמר רבא: הלכתא, שומר שמסר לשומר - חייב. לא מבעיא שומר שכר שמסר לשומר חנם, דגרועי גרעה לשמירתו. אלא אפילו שומר חנם שמסר לשומר שכר - חייב, מאי טעמא - דאמר ליה: את מהימנת לי בשבועה, האיך לא מהימן לי בשבועה.

#3 תוס' שם ד"ה את - את מהימנת לי בשבועה - ולכך היכא שהשומר הראשון יכול לישבע על האונס או שהיו עדים בדבר פטור ואפי' מסר לחש"ו ומתה ברשותם כיון דאף בבית שומר הראשון היתה מתה דמלאך המות מה לי הכא מ"ל התם כו' וסובר רבא שזהו טעמו של רבי יוחנן ולא כאביי דאמר משום דאין רצוני כו' וכן הלכה כרבא ולא כר"ח דפסיק כאביי.

#4 רמב"ם הלכות שכירות א: ד-ה - כל שומר שפשע בתחלתו אע"פ שנאנס בסופו חייב כמו שיתבאר, ואין השואל רשאי להשאיל אפילו שאל ספר תורה שכל שקורא בו עושה מצוה לא ישאילנו לאחר, וכן אין השוכר רשאי להשכיר אפילו השכירו ס"ת לא ישכירנו לאחר שהרי זה אומר לו אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר, עבר השומר ומסר לשומר השני אם יש עדים ששמרה השומר השני כדרך השומרין ונאנס פטור השומר הראשון שהרי יש עדים שנאנס, ואם אין שם עדים חייב השומר הראשון לשלם לבעלים מפני שמסר לשומר אחר ויעשה הוא דין עם השומר השני, אפילו היה הראשון ש"ח ומסר לשומר שכר חייב שהרי יש לבעל החפץ לומר לו אתה נאמן אצלי להשבע וזה אינו נאמן, לפיכך אם היה דרך הבעלים להפקיד תמיד דבר זה אצל השומר השני הי"ז השומר הראשון פטור מלשלם שהרי הוא אומר לבעלים זה הדבר שהפקדתם אצלי או השאלתם אמש הייתם מפקידין אותו אצל זה שהפקדתי אני אצלו, והוא שלא ימעט שמירתו, כיצד ימעט שמירתו כגון שהיה מופקד אצלו בשכר והפקידו אצל אותו השני בחנם או שהיה שאול אצלו והפקידו אצל אותו השני בשכר הואיל ומיעט שמירתו פושע הוא ומשלם, אע"פ ששאל או ששכר בבעלים הרי הוא הוציא הדבר השומר מידו ליד שומר אחר.

#5 הלכה ה שם - ואם הביא השומר השני הראייה שיפטור בה שומר ראשון כדין שמירתו הרי זה פטור, כיצד שומר שכר שנתן הבהמה השמורה אצלו לש"ח אם הביא השומר השני עדים שמתה הבהמה כדרכה הרי השומר הראשון פטור וכן כל כיוצא בזה.

ג. אין השואל רשאי להשאיל את החפץ לאדם אחר ללא רשות המשאיל. האיטור קיים גם אם הוא רוצה להשאילו לאדם שהוא צדיק וירא שמים יותר ממוני.

ד. האיטור להשאיל לאדם שני קיים גם אם מדובר בחפצי מצוה ששאל כנות ששאל: ספר תורה, ספרי קודש, תשמישי קודשה וכדומה, ורוצה השואל להשאילם לאחרים.³

ה. מותר לשואל הראשון להשאיל לאחרים במקרים הבאים:

- ו. אם השואל הראשון יקבל על עצמו בקנין לשלם את הנוק שיקרה לחפץ אם יתקלקל מחמת השתמשות השני בחפץ (אפילו אם יתקלקל מחמת המלאכה) ושאלו לאדם הידוע לראש שמים שאינו חשוד לקחת את החפץ לעצמו.⁴
- ז. אם יודע השואל שהמשאיל רגיל להשאיל או להפקיד בידי האדם השני תפצים בעלי שווי כספי כמו החפץ הזה.⁵
- ח. אם השואל השני ישתמש בחפץ המושאל רק בחצירו של השואל הראשון או כשהשואל הראשון נמצא לידו ולא יקחנו משם.⁶
- ט. השואל ספר מחבירו והתקלקל הספר מחמת ההשתמשות בו שהיתה באופן המקובל - פטור השואל מלשלם, אפילו אם הוצדקו, התקטנו או נקרעו הדפים מחמת ההשתמשות.⁷

מקורות

- 1. שדהפסיק באמצע המלאכה - על דעת כן לא השאיל לו כלל, ופשוט שדין זה הוא גם אליבא דהנתיבות שם (ב"ק יא בבבאוריים) וע"ש.
- 2. שו"ע שם (סי' שמב) מהר"ק (שרש ט).
- 3. דרישה (סי' שמב ס"ק א).
- 4. שו"ע (סי' שמב ס"ק א).
- 5. תשרי רשב"א (ח"א סי' אלק קמה) נתיבות (סי' עב ססיק יז בבבאוריים) שו"ע הגר"ז הל' שאלה (ס"ק ד).
- 6. מתנה אפרים הלכות שאלה ופקדון (סי' ד), וכ"ש שיהיה פטור אליבא דחשו הר"ז (סי' ט). ועיין היטב בנתיבות (סי' עב ס"ק יז בבבאוריים) ונשאר האחרונים מה שרנו בדברי הר"ז הנ"ל.

סימן נג

האם השואל רשאי להשאיל לאדם אחר, ומתי צריך השואל להשיב מה ששאל?

שאלה

- א. אדם שאל מחבירו כלי לצורך מלאכה מטיימת. עד מתי יוכל הוא להשאיר ברשותו את הכלי ששאל?
- ב. האם רשאי אדם ששאל ספרי קודש מחבירו כדי ללמוד בהם, להשאילם לאדם אחר ללא ידיעת המשאיל?

תשובה

- א. השואל חפץ מחבירו כתיבתם, רשאי המשאיל לחבוע את החפץ הנ"ל כשירצה לעשות זאת. אם השואל החפץ לזמן מסוים - אין המשאיל רשאי לקחת אותו מהשואל ללא הסכמתו בתוך הזמן שהשואל לו, אבל השואל רשאי להחזירו לבעלים בתוך הזמן שסוכם.¹
- ב. השואל כלי מחבירו לעשות בו מלאכה מטיימת - אין המשאיל רשאי לקחת אותו מהשואל ללא הסכמתו עד שיגמור השואל את המלאכה, אפילו אם המלאכה תמשך זמן רב, אלא אם כן סוכם ביניהם אחרת. אולם אם השואל מחזיק זמן רב את הכלי בכיתו ולא התחיל עדיין במלאכה, או שהתחיל והפסיק באמצע המלאכה ואינו ממשיך בה, ועבר בנתיבים זמן סביר שדרך אנשים לגמור בפרק זמן כזה את כל המלאכה - רשאי המשאיל לקחת מהשואל את הכלי שהשואל לו גם ללא הסכמתו.²

מקורות

- 1. עי"פ השו"ע חו"מ (סי' שמא סעוף א) וגליון רע"א שם.
- 2. עי"פ שו"ע שם (סעי' ד) וסמ"ע שם (סי' יד) ובפרישה שם (סי' ז). ונלע"ד שדרכי איירי אם השואל משתמש בכלי למלאכה ששאל, אלא שהיא נמשכה זמן רב יותר מחזקו שהמשאיל שיער כרעתו שתמשך. אולם אם השואל לא משתמש בכלי הנ"ל או